

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ ЦЕНТРІВ ЗДОРОВ'Я
З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ**

Методичні рекомендації

Київ 2010

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ ЦЕНТРІВ ЗДОРОВ'Я З
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ. Методичні рекомендації. Київ, 2010. – 32 с.**

Організації розробники:

Міністерство охорони здоров'я України

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»

Розробники:

Слабкий Г.О., Лисак В.П., Ринда Ф.П., Ященко Ю.Б., Хобзей М. К,
Михайленко П.М., Бойко В, Я., Янченко С.М.

Рецензенти:

1. **Безполудіна Г.В.**- завідувач кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Луганського державного медичного університету, д.мед.н., професор
2. **Агарков В.І.** – завідувач кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Донецького національного медичного університету, д.мед.н., професор

Рекомендовано Вченою радою ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України» 25 серпня 2010 р., протокол №7

Розраховано на організаторів охорони здоров'я та спеціалістів з соціальної медицини

ВСТУП

В умовах реформування системи охорони здоров'я, яка зараз здійснюється в Україні, особливого значення набуває діяльність з формування здорового способу життя (далі ЗСЖ), гігієнічного виховання населення, впровадження у практику роботи медичних закладів профілактичних технологій, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я населення.

Нездоровий спосіб життя наразі притаманний переважній більшості населення країни. Поширеність шкідливих для здоров'я звичок (наркоманії, тютюнокуріння, алкогольної залежності) набули характер епідемії, більшість населення все ще регулярно не займається фізичною культурою тощо. Загальновідомо, що головний фактор ризику хронічних неінфекційних захворювань (ХНІЗ) – це спосіб життя населення, який на 50% визначає стан здоров'я. На серцево-судинні, онкологічні та ін. ХНІЗ страждає до 60% дорослих і до 20% дітей, тому вони значною мірою визначають тривалість життя, інвалідизацію і передчасну смертність населення. У структурі захворюваності та смертності населення України на ХНІЗ припадає майже 90%. В той же час, за результатами останнього Європейського опитування підлітків «ESPAD» в Україні, 63% з них вже у віці 15 років мають досвід куріння, 91% – вже вживали алкоголь, а 14% – курили марихуану. Тверезий спосіб життя наразі властивий незначному прошарку населення. Так, вибіркові дослідження свідчать, що лише 9,5% чоловіків і 21% жінок старше 18 років не вживають алкоголь.

Формування ЗСЖ населення – складний, тривалий за часом процес. Потрібні системні скоординовані заходи, нормативно-правова база, відповідний організаційний та науково-методичний супровід для створення необхідних умов діяльності з формування ЗСЖ. У системі охорони здоров'я України основною структурою для здійснення такої діяльності серед широких верств населення були і залишаються Центри здоров'я. Але на сьогодні простежується несприятлива тенденція щодо функціонування мережі закладів

служби формування ЗСЖ. Під виглядом реорганізації у ряді областей (Житомирський обласний лікувально-профілактичний центр «Здоров'я»; Закарпатський обласний медичний інформаційно-аналітичний центр, відділ пропаганди здорового способу життя і санітарно-освітньої роботи; Івано-Франківський обласний лікувально-профілактичний центр «Здоров'я»; Сумський обласний лікарсько-фізкультурний диспансер; Чернігівський обласний центр інформаційно-аналітичних технологій та пропаганди здорового способу життя (ЗСЖ) відділ пропаганди ЗСЖ) обласні центри здоров'я перетворилися на відділи інформаційно-аналітичних центрів або лікарсько-фізкультурних диспансерів з позбавленням будь-якої самостійності у своїх діях, фінансування тощо. Загальна мережа центрів здоров'я в Україні на початок лютого 2010 р. скоротилася до 55 установ (без врахування 4 колишніх обласних центрів здоров'я). В регіонах центри здоров'я фінансуються по залишковому принципу (від 2 до 10 коп. з розрахунку на 1 мешканця). Такі «вкладення» не адекватні до соціальних наслідків, які спричинюються нездоровим способом життя населення.

Стан матеріальної бази більшості ЦЗ не відповідає сучасним завданням: на 1.01.2009 р. 6 ЦЗ, з яких 2 колишні обласні ЦЗ (Сумський і Чернігівський), що перетворені у відділи ЗСЖ відповідних обласних закладів охорони здоров'я, не мають будь-якої розмножувальної техніки, а 4 міські ЦЗ навіть не оснащені персональними комп'ютерами, лише окремі ЦЗ мають можливість користуватися мережею Інтернету тощо. Установи служби не оснащені мультимедійними проекторами, ноутбуками, презентаційним обладнанням. Така злиденна матеріальна база установ служби пояснюється як застарілим Табелем оснащення центрів здоров'я, так й існуючою системою фінансування центрів здоров'я.

Нормативно-правова база як з питань функціонування ЦЗ, так і формування ЗСЖ морально застаріли: Типове положення про центр здоров'я було розроблено та затверджено МОЗ України 5.01.1999 р. і не переглядалося майже 10 років, Положення про акредитацію ЦЗ – майже 9 років. Галузеві

обліково-статистичні форми звітності за деякими винятками (ф. № 51, ф. №18 тощо) не відповідають потребам адекватного моніторингу діяльності з формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення, використання профілактичних технологій, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я.

Таким чином, існує гостра потреба організації діяльності мережі Центрів здоров'я відповідно до нових викликів часу та потреб суспільства щодо формування здорового способу життя населення.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ ЦЕНТРІВ ЗДОРОВ'Я З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Головним організаційно-методичним центром Міністерства охорони здоров'я України з проблем формування, збереження та зміцнення здоров'я населення, утвердження ЗСЖ серед різних верств населення, формування пріоритету та культури здоров'я у суспільстві є Український центр здоров'я (УЦЗ) МОЗ України. При УЦЗ для підвищення ефективності діяльності і підготовки пропозицій з питань поліпшення роботи з формування ЗСЖ та гігієнічного виховання населення функціонує Українська методична рада з питань формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення, яка провадить свою діяльність на громадських засадах. Рішення ради мають рекомендаційний характер.

Серед головних напрямків діяльності УЦЗ є:

- розробка політики та стратегії діяльності МОЗ України щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я населення, протидії демографічній кризі, сприяння розробці та впровадженню здоров'язберігаючої і санологічно/валеологічно орієнтованої інформаційної політики держави;

- створення (удосконалення) нормативної, інформаційної, організаційної та методичної бази, необхідної для діяльності закладів та установ, підпорядкованих МОЗ України, щодо впровадження стратегій санологічного моніторингу та управління здоров'ям, формування та утвердження ЗСЖ серед різних категорій населення;

- організаційно-методичне керівництво і координація діяльності ЦЗ України;

- організаційно-методичне та інформаційне забезпечення закладів охорони здоров'я, освіти, культури, ЗМІ, громадських організацій тощо з питань формування ЗСЖ, підвищення гігієнічної культури та немедикаментозного оздоровлення широких верств населення;

- підготовка фахівців, що здійснюють роботу з формування ЗСЖ.

На УЦЗ покладаються також, серед іншого,:

- розробка нормативно-розпорядчих документів з питань формування ЗСЖ, діяльності ЦЗ, інших закладів та установ охорони здоров'я;

- здійснення організаційно-методичного керівництва і координація діяльності регіональних ЦЗ, участь у підвищенні кваліфікації та спеціалізації фахівців центрів здоров'я, передатестаційна підготовка фахівців центрів здоров'я;

- координація роботи, спрямованої на підвищення гігієнічної культури населення через сферу загальної та професійної освіти, інші соціальні інститути та ЗМІ;

- видання методичної та науково-популярної санітарно-освітньої літератури, наочних матеріалів тощо з питань формування, збереження та зміцнення здоров'я, замовлення виробництва санітарно-освітніх кіно- і відеофільмів з питань ЗСЖ, профілактики захворювань тощо.

- організація та участь у проведенні інформаційно-просвітницьких кампаній з актуальних проблем охорони здоров'я з метою привернення уваги населення до первинної профілактики найбільш поширених хронічних неінфекційних захворювань, запобігання інфекцій, керованих засобами імунпрофілактики, тощо;

- вивчення, узагальнення та популяризація передового досвіду роботи щодо формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення, ефективного застосування немедикаментозних засобів оздоровлення;

- вивчення ефективності діяльності з формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення в регіонах з метою оперативної її корекції.

Для належної організації діяльності мережі регіональних ЦЗ начальникам управлінь охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Головним державним санітарним лікарям АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя рекомендується розробити та затвердити:

1. Положення про Центр здоров'я (Примірне положення про центр здоров'я (додаток 1).

2. Орієнтовний перелік приміщень центру здоров'я (додаток 2).

3. Табелі оснащення центрів здоров'я (додаток 3).

4. Функції головних спеціалістів органів охорони здоров'я з питань формування та зміцнення здоров'я, гігієнічного виховання населення (додаток 4).

Примірне положення про центр здоров'я

I. Основні положення

1.1. Центр здоров'я (далі – ЦЗ) є самостійним санітарно-профілактичним закладом, призначеним забезпечити організаційно-методичну роботу з формування здорового способу життя, гігієнічного виховання населення та оздоровлення населення немедикаментозними засобами, а також брати безпосередню участь у цих заходах.

1.2. Юридичний статус ЦЗ:

1.2.1. ЦЗ є суб'єктом господарювання державного або комунального секторів економіки, діяльність якого спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

1.2.2. ЦЗ у своїй діяльності керується Конституцією України та законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, нормативно-розпорядчими документами МОЗ України, МОЗ Автономної Республіки Крим, управлінь охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, рекомендаціями Українського інституту стратегічних досліджень (далі – УІСД), ВООЗ, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій, рішеннями обласної (міської) ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови та цим положенням.

1.2.3. ЦЗ є юридичною особою, має самостійний баланс, реєстраційні рахунки в установах Державного казначейства, печатку, штампи та бланки зі своїм найменуванням і символікою.

1.2.4. При ЦЗ для підвищення ефективності діяльності і підготовки пропозицій з питань поліпшення роботи з формування ЗСЖ та гігієнічного виховання населення можуть утворюватися консультаційні та методичні ради, які провадять діяльність на громадських засадах.

1.2.5. ЦЗ в залежності від місцевих умов може надаватися статус підрозділу по зв'язкам з громадськістю та засобами масової інформації (далі – ЗМІ) територіального органу охорони здоров'я.

1.3. Номенклатура ЦЗ: український, республіканський Автономної Республіки Крим, обласний, міський, районний.

1.4. Державна акредитація ЦЗ.

1.4.1. Акредитація ЦЗ проводиться один раз на три роки відповідно до наказу МОЗ України від 17.07.2000 р. №169 "Про акредитацію центрів здоров'я України".

1.4.2. Обласні та міські ЦЗ, які перетворені у відповідні структурні підрозділи обласних та міських закладів охорони здоров'я, акредитуються разом з установами, до яких вони приєднані. Із загальної кількості показників виключаються відповідні стандарти акредитації, що стосуються управлінням закладом, організації його роботи, економіки і фінансів, метрологічного забезпечення, санітарно-епідемічного благополуччя, споруди центру здоров'я тощо.

1.5. Структура ЦЗ:

1.5.1. Організаційно-методичний відділ (з методкабінетом та бібліотекою).

1.5.2. Прес-центр.

1.5.3. Консультативно-оздоровчий відділ (з кабінетами діагностики рівня здоров'я, корекції способу життя, немедикаментозних засобів оздоровлення, тренажерним, релаксації, аутотренінгу залами тощо).

1.5.4. Відділ пропаганди

1.5.5. Видавничо-редакційний відділ

1.5.6. Адміністративно-господарський відділ

Примітка: 1. Структурні підрозділи ЦЗ створюються в залежності від обсягу роботи, що виконується, місцевих умов і можливостей.

2. На базі ЦЗ відповідно з рішенням територіального органу охорони здоров'я можуть тимчасового або постійно утворюватися спеціалізовані формування (служба "Телефон довіри", консультаційні пункти, телефон "Гаряча лінія", редакція медичного вісника регіонального УОЗ тощо).

1.6. Типові штати ЦЗ визначаються Міністерством охорони здоров'я

України:

1.6.1. Штати ЦЗ формуються відповідно до наказу МОЗ України № 33 від 23.02.2000 р.

Примітка: 1. Штати Українського, Республіканського АР Крим та Київського міського центру здоров'я визначаються відповідно МОЗ України, МОЗ АР Крим та Головним управлінням охорони здоров'я та медичного забезпечення Київської міської державної адміністрації.

2. Штати медичного персоналу та немедичних кадрів з вищою освітою центрів здоров'я (журналістів, літературних редакторів тощо) поширюються й на відділи з формування здорового способу життя та гігієнічного виховання населення обласних закладів охорони здоров'я, реорганізованих з обласних центрів здоров'я.

1.6.2. Посади немедичного персоналу (психолог, соціолог, журналіст, педагог, літредактор, програміст тощо) до штатного розпису центру здоров'я вводяться в залежності від обсягу і спрямованості роботи (організаційно-методичної, консультативно-оздоровчої, видавничої тощо).

Примітка: 1. На договірній основі при необхідності центр здоров'я може залучати для виконання тих чи інших завдань спеціалістів ЗМІ, виставочної, рекламної справи і т.і.

2. Консультативно-оздоровча діяльність центру здоров'я здійснюється з залученням відповідних спеціалістів різного профілю (масажиста, фізіо-, фіто- та психотерапевта, лікаря з лікувальної фізкультури тощо).

3. Посилення окремих структурних підрозділів центрів здоров'я шляхом введення посад, непередбачених діючими нормативами, дозволяється в межах встановленої штатної чисельності.

1.6.3. Штатний розпис центру здоров'я складає визначає = розробляє головний лікар відповідно до фонду заробітної плати, затвердженого МОЗ АР Крим, управлінням охорони здоров'я обласної/міської державної адміністрації.

1.6.4. Посади медичного персоналу центру здоров'я (лікар-методист, лікар-санолог, фельдшер із санітарної освіти, інструктор із санітарної освіти) можуть

займати фахівці, які відповідають кваліфікаційним вимогам Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 ("Охорона здоров'я").

1.6.5. Посади немедичного персоналу (завідуючий прес-центром (журналіст), психолог, соціолог, літературний редактор, бібліотекар) можуть займати фахівці, які відповідають кваліфікаційним вимогам Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 1 ("Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності").

1.7. Атестація фахівців ЦЗ (лікарів та молодших спеціалістів з медичною освітою) здійснюється у терміни згідно з порядком проведення якої визначається наказами МОЗ України від 19.12.97 № 359 "Про подальше удосконалення атестації лікарів" і 23.11.07 № 742 "Про атестацію молодших спеціалістів з медичною освітою".

Примітка: 1. Відповідно до наказу МОЗ України №742 від 23.11.2007р. фельдшер із санітарної освіти та інструктор із санітарної освіти атестуються згідно з новою Номенклатурою спеціальностей молодших спеціалістів з медичною освітою за спеціальністю "Санологія".

2. Зміст атестації повинен відповідати кваліфікаційним вимогам до фельдшера із санітарної освіти та інструктора із санітарної освіти згідно Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 "Охорона здоров'я", затвердженого та введеного в дію наказом МОЗ України від 29.03.02 № 117 за погодженням з Мінпраці та соціальної політики України. До стажу роботи для проходження атестації за цією спеціальністю їм, крім того, зараховується і період роботи на посадах фельдшерів, акушерок, сестер медичних, помічників лікарів санітарно-гігієнічного профілю всіх найменувань всіх типів Закладів.

1.8. Для виконання поставлених перед ЦЗ цілей та завдань заклад забезпечується відповідним приміщенням, обчислювальною, мнотипною та організаційною технікою, засобами зв'язку, персональними комп'ютерами, приладами, апаратурою та устаткуванням щодо здійснення оздоровчих заходів і

діагностики здоров'я (за потребою), наочними посібниками, літературою для методичного кабінету, бібліотечним фондом тощо (додатки 3,4).

Примітка: центр здоров'я може оснащуватися устаткуванням й не передбаченим табелем оснащення центрів здоров'я в залежності від обсягу роботи, місцевих умов та можливостей

1.9. Підпорядкування центру здоров'я:

1.9.1. Центр здоров'я підпорядкований, підзвітний і підконтрольний територіальній (обласній/місцевій) Раді, а в галузевому відношенні – регіональному органу управління охорони здоров'я (МОЗ Автономної республіки Крим, обласному, місцевому).

1.10. Організація роботи центру здоров'я.

1.10.1. Центр здоров'я свою діяльність здійснює відповідно до річного плану роботи, доручень, запитів місцевих органів виконавчої влади, органів охорони здоров'я (МОЗ АР Крим, обласного/міського УОЗ), УІСД, а також оперативних виконань невідкладних заходів в екстремальних ситуаціях (спалахи інфекційних захворювань, масові випадки отруєнь, стихійні лиха) тощо.

1.10.2. Заходи, передбачені у річному плані роботи, повинні відповідати принципам, напрямкам, моделі діяльності центру здоров'я та його функціям.

1.10.3. Структурні підрозділи ЦЗ проводять свою діяльність згідно з квартальними та місячними планами, що розробляються на підставі річного плану роботи.

1.10.4. Діловодство та листування в межах України ведеться державною мовою, згідно з чинним законодавством.

1.11. Головний лікар регіонального центру здоров'я:

1.11.1. Одночасно є головним позаштатним фахівцем з санітарної освіти та здорового способу життя регіонального органу охорони здоров'я (МОЗ Автономної республіки Крим, обласного, місцевого).

1.11.2. Є членом відповідних атестаційних комісій органу охорони здоров'я.

1.11.3. Керує діяльністю центру, несе персональну відповідальність за виконання покладених на центр завдань, законність прийнятих ним рішень.

1.11.4. Затверджує положення про структурні підрозділи центру та посадові інструкції його працівників.

1.11.5. Складає штатний розпис і кошторис центру та подає на затвердження до МОЗ АР Крим, управління охорони здоров'я обласної/міської державної адміністрації.

1.11.6. Розпоряджається коштами центру в межах затвердженого кошторису.

1.11.7. Планує роботу

1.11.8. Забезпечує своєчасне підвищення кваліфікації працівників центру.

1.10.9. Призначає на посаду та звільняє з посади працівників центру.

1.11.10. Застосовує заохочення та накладає дисциплінарні стягнення на працівників центру.

1.11.11. Здійснює інші повноваження відповідно до законодавства.

1.12. Фінансування центру здоров'я:

1.12.1. Фінансування центру здоров'я здійснюється за рахунок бюджетних коштів (Автономної Республіки Крим, обласного, місцевого бюджетів).

1.12.2. Додатковими джерелами фінансування можуть бути кошти, отримані:

- від благодійних фондів, підприємств, установ, організацій та приватних осіб у вигляді спонсорських надходжень ;

- за надання консультативно-оздоровчої допомоги населенню на платних засадах;

- від міжнародних організацій у вигляді грантів;

- від навчальної діяльності;

- за інші види господарської діяльності, яка не забороняється чинним законодавством.

1.12.3. Платні медичні послуги надаються при організації консультативно-оздоровчого (госпрозрахункового) відділу відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 05.10.98 №1602. Оплата цих послуг здійснюється за

тарифами і преїскурантами, затвердженими згідно з чинним законодавством України.

II. Мета, основні завдання та шляхи їх вирішення

2.1. Метою діяльності центрів здоров'я є формування здорового способу життя та підвищення рівня гігієнічної культури широких верств населення.

2.2. Основні завдання діяльності ЦЗ:

2.2.1. Створення нормативної, інформаційної, організаційної, методологічної та методичної бази, яка б сприяла діяльності, спрямованій на формування здорового способу життя населення (АР Крим, області, міста, району).

2.2.2. Впровадження у практичну діяльність закладів охорони здоров'я профілактичних технологій з використанням різноманітного арсеналу засобів немедикаментозного оздоровлення.

2.2.3. Оперативне висвітлення у ЗМІ офіційних повідомлень відповідного органу охорони здоров'я щодо діяльності та актуальних проблем галузі.

2.2.4. Залучення медпрацівників (через органи охорони здоров'я та головних позаштатних спеціалістів відповідного органу охорони здоров'я) до просвітницької, виховної та оздоровчої діяльності, яка націлена на збереження та зміцнення здоров'я, профілактику захворювань.

2.2.5. Забезпечення системного підходу до організації та проведення роботи з гігієнічного навчання населення на території обслуговування

2.2.6. Залучення громадськості до проведення роботи з формування ЗСЖ, підтримка та розвиток волонтерського руху.

2.2.7. Створення банку даних щодо соціологічних досліджень з питань охорони здоров'я.

2.2.8. Розробка уніфікованого (стандартизованого) соціологічного інструментарію для вивчення поінформованості різних груп і контингентів населення з питань ЗСЖ та профілактики захворювань, мотивації щодо здоров'я, ставлення населення до оздоровчих заходів тощо.

2.2.9. Запровадження системи моніторингу та оцінки діяльності галузі з формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення.

2.3. Основні принципи діяльності центру здоров'я.

У своїй діяльності центр здоров'я керується:

- системним (програмним) та міжсекторальним (міжвідомчим) підходом до розв'язання проблеми формування ЗСЖ та гігієнічного виховання населення;
- пріоритетністю заходів первинної профілактики захворювань;
- безперервністю заходів по немедикаментозному оздоровленню та гігієнічному вихованню населення;
- доступністю послуг, що надаються, зі збереження та зміцнення здоров'я, немедикаментозних заходів оздоровлення для всіх верств населення незалежно від місця проживання, соціального статусу, достатку;
- використання міжнародного досвіду щодо вирішення проблем і розвитку стратегій формування, збереження та зміцнення здоров'я;
- відповідальністю за дотриманням етичних та правових норм під час надання послуг чи проведення просвітницьких заходів.

2.4. Виконання своїх завдань центр здоров'я здійснює через:

- систему закладів охорони здоров'я;
- систему загальної та спеціальної освіти;
- систему виробничого навчання;
- систему центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді ;
- систему закладів культури та засобів масової інформації;
- систему оздоровчих, фізкультурно-оздоровчих закладів тощо.

2.5. Засоби реалізації завдань центру здоров'я.

Засобами реалізації завдань центру здоров'я є:

- національні та регіональні міжгалузеві (міжсекторальні) програми здоров'я, формування здорового способу життя, боротьби зі шкідливими для здоров'я звичками тощо;
- національні і регіональні програми за міжнародними проектами, що базуються на стратегії зміцнення здоров'я: " Здоровье для всіх на XXI століття ", "Міста здоров'я", "Європейська мережа сприяння здоров'ю", CINDI , "QUIT and WIN" (Не палити і стати переможцем) і т.п.

2.6. Напрямки діяльності центру здоров'я.

Відповідно до головних завдань центру здоров'я основними напрямками є такі види діяльності:

- організаційно-методична;
- координаційна;
- інформаційна;
- учбова;
- науково-практична;
- консультативно-оздоровча тощо.

2.7. Моделі діяльності центрів здоров'я

В сучасних умовах діяльність центру здоров'я може здійснюватися за однією з двох моделей діяльності центрів здоров'я, а саме:

- санітарно-освітньої;
- санітарно-освітньої + діагностично-оздоровчої.

III. Функції центру здоров'я:

Виходячи із основних завдань на центр здоров'я покладаються наступні основні функції:

3.1. Участь у розробці і реалізації цільових комплексних міжвідомчих програм, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я населення.

3.2. Вивчення та узагальнення стану роботи з формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення та подання органам охорони здоров'я, іншим зацікавленим структурам пропозиції щодо її оптимізації.

3.3. Здійснення за територіальним принципом моніторингу:

- за діяльністю закладів охорони здоров'я та інших зацікавлених державних та громадських організацій з формування ЗСЖ та гігієнічного виховання населення (на підставі аналізу показників, що характеризують спосіб життя, вивчення рівня фізичного здоров'я дорослих та дітей, інтенсивності проведених санітарно-освітніх заходів, зокрема охоплення гігієнічним навчанням населення за медико-оздоровчими показаннями та цільовим призначенням, тощо);

- поширеності шкідливих для здоров'я звичок серед різних верств населення, насамперед, підлітків та молоді;
- рівня санітарно-гігієнічної культури населення.

3.4. Координація роботи з гігієнічного навчання населення на території обслуговування та безпосередня участь в ній за наступними напрямками:

- в процесі загальноосвітнього та професійного навчання;
- цільовим призначенням за санітарно-епідеміологічними показаннями (професійна гігієнічна підготовка та перепідготовка так званих декретованих контингентів);
- цільовим призначенням за медико-оздоровчими показаннями (в процесі патронажу, навчанню здоров'ю в школах, ліцеях здоров'я, оздоровчих групах тощо);
- в процесі культурологічної та просвітницької роботи серед широких верств населення (засоби масової інформації, науково-популярна література, виставки тощо).

3.5. Збирання, обробка, аналіз, збереження та доведення до керівництва владних структур, медичних закладів, головних штатних і позаштатних спеціалістів органів охорони здоров'я інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації роботи з питань формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення.

3.6. Розробка методичних матеріалів з проблем збереження та зміцнення здоров'я, гігієнічного виховання населення.

3.7. Вивчення ефективності роботи закладів охорони здоров'я з формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення з метою оперативної її корекції.

3.8. Надання методичної допомоги медичним установам у впровадженні системи збереження та зміцнення здоров'я населення за «валеологічною технологією», яка передбачає:

- діагностику рівня здоров'я;
- призначення індивідуальної оздоровчої програми;
- навчання здоров'ю;

- реалізація оздоровчої програми;
- оцінку ефективності оздоровлення та подальші рекомендації щодо корекції способу життя.

3.9. Організація видання науково-популярної літератури та наочних матеріалів, виробництва санітарно-освітніх відеоматеріалів з питань збереження та зміцнення здоров'я, профілактики захворювань і участь у їх підготовці.

3.10. Участь у підвищенні кваліфікації медичних і педагогічних кадрів, інших фахівців (фізичної культури, соціальних працівників, фахівців ЗМІ тощо) з питань формування ЗСЖ, гігієнічного виховання та оздоровлення населення немедикаментозними засобами.

3.11. Надання методичної допомоги зацікавленим державним та громадським організаціям у розробці та реалізації заходів щодо формування ЗСЖ, немедикаментозного оздоровлення населення.

3.12. Оперативне виконання невідкладних просвітницьких заходів в екстремальних ситуаціях (спалахи інфекційних захворювань, масові випадки отруєнь, стихійні лиха тощо).

3.13. Організація та участь у проведенні скоординованих, сталих та гендерно-орієнтованих інформаційних кампаній, приурочених до актуальних проблем охорони здоров'я населення (за епідпоказаннями, рекомендаціями ООН, ВООЗ, міжнародних громадських організацій тощо – додаток 6).

3.14. Забезпечення планового виконання соціального замовлення органів, закладів і служб охорони здоров'я стосовно організації та проведення просвітницьких заходів: розробка методичних матеріалів, видання друкованих санітарно-освітніх матеріалів для населення, підготовка інформацій та довідок тощо.

3.15. Проведення соціологічних досліджень та опитувань різних верств населення з метою визначення невирішених питань з формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення.

3.16. Здійснення на території обслуговування організаційно-методичного керівництва та методичного забезпечення діяльності профілактичних структур

(підрозділів) закладів охорони здоров'я (відділення профілактики АПЗ, кабінети антиалкогольної пропаганди і профілактичної допомоги наркодиспансерів, кабінети здорової дитини дитячих поліклінік) з питань формування ЗСЖ та гігієнічного виховання населення.

3.17. Участь у роботі наукових з'їздів, конференцій, семінарів, тренінгів тощо з метою висвітлення питань збереження та зміцнення здоров'я.

3.18. Участь у реалізації міжнародних проектів ВООЗ, ЮНІСЕФ, Ради Європи тощо, що ґрунтуються на стратегії зміцнення здоров'я ("Здоров'я для всіх на XXI століття", "Міста здоров'я", "Європейська мережа сприяння здоров'ю", CINDI , "QUIT and WIN" "Не палити і стати переможцем") тощо, сприяння розвитку волонтерського руху "За здоровий спосіб життя" тощо.

3.19. Співробітництво з громадськими організаціями та рухами населення за ЗСЖ, надання їм організаційно-методичної допомоги.

3.20. Участь в апробаціях новітніх і модернізованих методів діагностики резервів здоров'я, оздоровлення, гігієнічного виховання населення та узагальнення їх результатів.

3.21. Ініціювання систематичної організації та проведення публічних та цілеспрямованих обговорень актуальних проблем охорони здоров'я, зокрема формування ЗСЖ, з подальшим висвітленням їх результатів у регіональних (територіальних) ЗМІ.

3.22. Участь у конкурсах, які організуються різними недержавними громадськими та міжнародними організаціями, з формування здорового способу життя: на кращий зразок друкованих видань для населення, з соціальної реклами тощо.

3.23. Організація та участь у проведенні прес-конференцій, брифінгів тощо для мас-медіа з актуальних проблем охорони здоров'я території обслуговування, систематична підготовка різноманітних PR-матеріалів (прес-релізи, прес-бюлетені, добірки для преси, аналітичні довідки тощо), презентації (буклети, брошури тощо).

3.24. Вивчення та узагальнення передового досвіду роботи щодо формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення, ефективного застосування немедикаментозних засобів оздоровлення.

3.25. Сприяння волонтерській діяльності у сфері формування ЗСЖ.

3.26. Забезпечення використання соціальної реклами в інтересах формування ЗСЖ через ЗМІ на території обслуговування.

3.27. Щорічне подання зведених звітів про роботу з питань формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення на території обслуговування по галузевій статистичній формі №51- здоров в установлені МОЗ України терміни та порядком:

- міський та районний центри здоров'я – до МОЗ Автономної Республіки Крим, управлінь охорони здоров'я обласних, міських (м.м. Києва і Севастополя) держадміністрацій ;

- МОЗ АР Крим (республіканський центр здоров'я АР Крим), органи управління охорони здоров'я областей (обласні центри здоров'я), міст Києва та Севастополя (Київський та Севастопольський міські центри здоров'я) – до УІСД (Український центр здоров'я);

- УІСД (Український центр здоров'я) зведений звіт – до ЦМС МОЗ України.

IV. Центр здоров'я під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з різними державними і недержавними структурами:

4.1. З метою реалізації міжнародних, національних і регіональних профілактичних програм, розвиток руху за ЗСЖ, проведення пропагандистських акцій, присвячених актуальним проблемам охорони здоров'я, центр здоров'я взаємодіє з зацікавленими відомствами, установами і організаціями, в тому числі з іноземними.

4.2. З метою впровадження технологій оздоровлення, орієнтованих на збереження та зміцнення здоров'я, реалізацію заходів по підвищенню гігієнічної культури населення взаємодіє з профілактичними структурами (підрозділами) закладів охорони здоров'я [відділення профілактики амбулаторно-поліклінічних

заклади, кабінети антиалкогольної пропаганди і профілактичної допомоги наркодиспансерів, кабінети здорової дитини дитячих поліклінік], центрами та кабінетами планування сім'ї, консультаціями "Шлюб і сім'я", центрами профілактики та боротьби із захворюванням на СНІД, лікарсько-фізкультурними та дерматовенерологічними диспансерами тощо, центрами фізичного здоров'я системи Мінсім'ямолодьспорту, фізкультурно-оздоровчими і фізкультурно-спортивними закладами та комплексами, іншими державними і недержавними структурами оздоровчого і виховного спрямування.

V. Центри здоров'я відповідають:

5.1. Український центр здоров'я:

- за розробку (корекцію) стратегії діяльності щодо зміцнення здоров'я населення, ініціювання процесу впровадження в практику засад ЗСЖ;
- за створення (удосконалення) нормативної, інформаційної, організаційної та методичної бази, необхідної для діяльності, спрямованої на формування ЗСЖ;
- за організацію підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів ЦЗ;
- за вивчення та поширення передового вітчизняного й зарубіжного досвіду щодо формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення ;
- за здійснення міжнародних зв'язків та співробітництво з ВООЗ, ЮНІСЕФ та іншими міжнародними організаціями в рамках міжнародних комплексних профілактичних проектів і програм (CINDI , "QUIT and WIN" тощо);

5.2.Республіканський (АР Крим), обласні ЦЗ за:

- організаційно-методичне та інформаційне забезпечення закладів охорони здоров'я, освіти, ЗМІ тощо з питань формування ЗСЖ, профілактики захворювань;
- координацію зусиль медичних та зацікавлених немедичних установ і громадських організацій щодо створенню матеріально-технічних передумов для зміцнення здоров'я, розгортанню руху за провадження засад ЗСЖ;
- здійснення моніторингу інтересів та попиту, мотивів поведінки, ставлення до здоров'я та оздоровчих заходів населення в регіоні;

- пропаганду ЗСЖ, профілактику захворювань ЗМІ на території обслуговування;

- вивчення та поширення передового досвіду роботи щодо формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення тощо.

5.3. Міські, районні ЦЗ за:

- організацію та координацію роботи з гігієнічного навчання населення на території обслуговування;

- пропаганду ЗСЖ, профілактику захворювань через ЗМІ на території обслуговування;

- оперативне виконання невідкладних просвітницьких заходів в екстремальних ситуаціях;

- інформування населення засобами масової інформації про діяльність спеціалізованих служб та мережу телефонів “гаряча лінія”, пунктів “Довіра” тощо, що надають різноманітні медичні, оздоровчі, психологічні, соціальні та інші послуги для різних верств населення, насамперед підліткам і молоді.

VI. Права ЦЗ:

6.1 ЦЗ має право укладати угоди з державними, колективними, приватними та іншими юридичними особами і громадянами про проведення робіт, спрямованих на виконання покладених на нього завдань.

6.2. Одержувати відповідно до запитів від закладів охорони здоров'я інформацію з питань, що належать до його компетенції (формування ЗСЖ, гігієнічного виховання населення тощо).

6.3. Вносити до органів охорони здоров'я, УІСД, обласного ЦЗ (для міських ЦЗ), органів місцевого самоврядування тощо пропозиції щодо вдосконалення роботи зі збереження та зміцнення здоров'я населення.

6.4. Надавати закладам охорони здоров'я незалежно від форми власності на території обслуговування рекомендації та пропозиції щодо оптимізації діяльності з формування ЗСЖ, гігієнічного навчання населення.

VII. Реорганізація та ліквідація ЦЗ:

7.1. Реорганізація та ліквідація ЦЗ здійснюється відповідно до чинного законодавства.

7.2. При реорганізації та ліквідації ЦЗ працівникам гарантується додержання їх прав відповідно до чинного законодавства України.

7.3. ЦЗ вважається ліквідованим з дня внесення до державного реєстру запису про припинення його діяльності.

Табель оснащення центрів здоров'я

	Найменування предметів устаткування	Центри здоров'я				
		обласні		міські		
		чисельність населення, що обслуговується				
		> 1 млн.	< 1 млн.	> 500000	200 - 500	100 - 200 тис
1	2	Кількість предметів устаткування				
1	2	3	4	5	6	7
	I. Автотранспорт					
1.	Легкові автомобілі	1	1	1	1	-
	II. Апарати та прилади					
1	Персональний комп'ютер	1 комп'ютер на кожне робоче місце				
2	Електронний калькулятор	2 - 4	2 -3	2-3	2	2
3	Мультимедійний проектор	1	1	1	1	1
4	Телевізор	1	1	1	1	1
5.	Ноутбук	1	1	1		
6	Діапроектор	1	1	1	1	1
7	Цифровий диктофон	1	1	1	1	1
8	Кодоскоп	1	1	1	1	1
9	DVD- магнітофон (DVD-відеопроектор)	1	1	1	1	1
10	Відеокамера	1	1	1	1	1
11	Цифровий фотоапарат	1	1	1	1	1
12	Портативна оптична апаратура	1	1	1	1	1
13	Лазерний монохромний принтер	2-3	1-2	1-2	1	1
14	Сканер	1	1	1	1	1
15	Модем	1	1	1	1	1
16	Множувальна апаратура					
16.1	ксерокс	1	1	1	1	1
16.2	Ризограф	1	1	1		
16.3	Пристрій для брошювання	1	1	1		
16.4	Гільотина для паперу	1	1	1	1	1
17	Музичний центр	1	1	1		

1	2	3	4	5	6	7
	III. Засоби електронного та факсимільного зв'язку					
1	Телефон	1-3	1-2	1-2	1	1
2	Телефон - факс	1	1	1		
3	Мобільний телефон	1	1	1		
	IV. Інше устаткування					
1	Презентаційне обладнання					
1.1	Дошка для маркера (фліпчарт)	1	1	1	1	1
1.2	Дошки - планери	1	1	1		
2	Лазерний покажчик	1	1	1	1	1
3	Кіноекран	1	1	1	1	1
4	Дошка класна				1	1
5.	Планшети для пересувних виставок	5-10	5-10	5-7	5	5

** Забезпечення роботи на ПК: програмне забезпечення(Windos, Word, Exel, AntiVir тощо), дискети (10-50 од.), флеш - диски 1-4 гігабайт (1-2 од.), оптичні носії CD- R та CD- RW (по 2-3) тощо*

V. Прилади, апарати, устаткування щодо здійснення оздоровчих заходів

1. Гімнастична (шведська) стінка - 1
2. Килим напільний - 1
3. Велотренажери - 2-3
4. Тренажерний комплекс "Здоров'я" - 2-3
5. Тренажер гребний - 2-3
6. Дискові тренажери типу "Здоров'я", "Грація" - 2-3
7. Гімнастичні м'ячі
8. Роликові масажери різні - 2-3
9. Тренажерне обладнання типу "Перерва"
10. Гімнастичні палички - 10-15
11. Дошка "Євмінова"

VI. Орієнтовне оснащення кабінету діагностики здоров'я

1. Кушетка медична
2. Апарат для вимірювання артеріального тиску пульсоманометр (електронний)
3. Секундомір
4. Стетофонендоскоп
5. Стрічка сантиметрова
6. Спірометр сухоповітряний
7. Динамометри для вимірювання сили кисті:
 - а) дитячий
 - б) для дорослих
8. Велоергометр (типу автоматизований велоергометричний комплекс)
9. Апарат типу "Спіроліт" щодо визначення максимального вживання кисню у стані спокою та в умовах фізичних навантажень
10. Стандартний набір кольорів для тестування за методикою Люшера
11. Таблиці Анфімова для коректурного методу вивчення вищої нервової діяльності
12. Комп'ютер
13. Ростомір
14. Програмне забезпечення:
 - 14.1 інформаційно-діагностична оздоровча програма щодо визначення ресурсів здоров'я дорослих;
 - 14.2 інформаційно-діагностична оздоровча програма щодо визначення ресурсів здоров'я дітей та підлітків;
 - 14.3 програмне забезпечення щодо психологічного тестування та визначення його результатів;
 - 14.4 програмне забезпечення щодо визначення ступеню ризику до 10 - 12 найбільш поширених синдромів.

VII. Наочні посібники

Наочні посібники: діапозитиви лекційні, діапозитиви виставочні, слайди, макети, моделі, муляжі, лекторські папки, натурні посібники, учбові таблиці, фотомонтажі, дерев'яні конструкції - по 50-100 наборів і більше.

VIII Література для методичного кабінету

Брошури, конспекти лекцій, методичні збірники, посібники, довідники з питань організації, методики гігієнічного виховання та пропаганди ЗОЖ, немедикаментозного оздоровлення населення тощо.

IX. Бібліотека (бібліотечний фонд)

Наукові та періодичні видання - монографії, збірники, довідники, атласи, підручники, брошури, журнали тощо за такими розділами:

- а) медична література з питань соціальної гігієни та організації охорони здоров'я, валеології, фізіології, епідеміології тощо;
- б) література по пропаганді медичних та гігієнічних знань, філософії, педагогіки, соціології, психології, фізкультури та спорту тощо;
- в) енциклопедичні словники;
- г) мовні словники;
- д) друковані ЗМІ.

X. Обладнання кабінетів

Офісні меблі, вентилятори, настільні лампи, сейфи (1-2 на заклад), холодильник (1-2 на заклад), обігрівальні прибори, електрорушник, електрочайник, жалюзі для вікон, посуд для чаю, кави.

Орієнтовний перелік приміщень центру здоров'я

Приміщення	Центри здоров'я					
	обласний		міський			
			Населення			
			до 500 тис.	> 500 тис.	500 тис.	> 500 тис.
1. Кабінет головного лікаря	+	+	+	+	+	+
2. Кабінети лікарів	2	2	1	1-2	1	1-2
3. Метод-кабінет	+	+	±	±	±	±
4. Конференц-зал	±	±	±	±	±	±
5. Бібліотека	±	±	±	±	±	±
6. Кімната для учбових занять	±	±	±	±	±	±
7. Кімната для адмін-госпперсоналу	±	±	±	±	±	±
8. Кімнати для структурних підрозділів ЦЗ (прес-центр, відділ про-пагани тощо)	±	±	±	±	±	±
9. Приміщення для КОВ (кількість у відповідності з послугами, що надаються)	-	+	-	-	+	+
10. Приміщення для бухгалтерії	±	±	±	±	±	±
11. Приміщення для музею-виставки або стаціонарної виставки	±	±	±	±	±	±
12. Складське приміщення	+	+	+	+	+	+
13. Туалет для персоналу	+	+	+	+	+	+

- Примітки:*
1. Позначення "+" - наявність приміщення є обов'язковим та має трактуватися як мінімальний набір приміщень центру здоров'я.
 2. Позначення "±" - наявність приміщення є доцільним.
 3. В центрах здоров'я допускаються суміщення:
 - методкабінету з кабінетом для лікарів;
 - конференц-залу з відеосалоном чи методкабінетом;
 - бухгалтерії з кімнатою для адмінгоспперсоналу;
 - методкабінету з кімнатою для учбових занять;
 - методкабінету з бібліотекою.

Рекомендації щодо функцій позаштатних головних спеціалістів органів
охорони здоров'я в частині формування та зміцнення здоров'я, гігієнічного
виховання населення

На всіх головних спеціалістів органів охорони здоров'я покладаються такі основні функції з питань формування та зміцнення здоров'я, гігієнічного виховання населення:

1. Аналіз показників, які характеризують вплив чинників гігієнічної поведінки (суб'єктивного фактору) на виникнення, перебіг та наслідки відповідних хвороб, та визначення на цій підставі потреби щодо використання методу санітарної освіти для вирішення проблем первинної та вторинної профілактики.

2. Ініціювання завдань ("соціальне замовлення") територіальним центрам здоров'я, медичним закладам та службам, причетним до тієї чи іншої проблеми щодо проведення заходів з гігієнічного виховання населення.

3. Відображення питань збереження та зміцнення здоров'я, гігієнічного виховання населення в директивних документах, планах роботи, довідках перевірок стану роботи, методичних матеріалах, пропозиціях щодо поліпшення роботи тощо, включення адекватних форм, методів і засобів санітарної освіти до стандартів якості надання медичної допомоги.

4. Контроль за якістю санітарно-освітньої роботи.

5. Включення питань з формування ЗСЖ, організації, методики та змісту профільної санітарно-освітньої роботи в програми підвищення кваліфікації медичних працівників на місцях.

6. Оцінка ефективності гігієнічного виховання населення за профілем діяльності спеціаліста.

7. Участь у роботі по формуванні ЗСЖ і перш за все проведення таких заходів:

7.1. Виступи перед керівництвом та апаратом владних структур, підприємств, педагогами, вихователями, іншими фахівцями, безпосередньо чи опосередковано причетними до вирішення актуальних проблем охорони здоров'я населення.

7.2. Виступи по телебаченню, радіо і в пресі, участь у прес-конференціях, підготовці прес - релізів.

7.3. Підготовка текстів науково-популярної друкованої продукції (пам'ятки, листівки, плакати, буклети).

7.4. Участь в організації та проведенні просвітницьких кампаній, приурочених до всесвітніх та міжнародних днів з тематики охорони здоров'я.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ ЦЕНТРІВ ЗДОРОВ'Я З
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Методичні рекомендації

Розробники:

Слабкий Г.О., Лисак В.П., Ринда Ф.П., Яценко Ю.Б., Хобзей М. К,
Михайленко П.М., Бойко В, Я., Янченко С.М.

Наклад – 100 примірників